

Acta particularis synodi, binnen Zutphen gehouden den 8^{en} Junij anno 96.

1. Nae aenroepinge Goedes und bijstandt sijnes heiligen geestes sijn met gemeenen stemmen vercoeren tot eenen praeside PETRUS GELLIUS DE BOUWMA, tot assessore JACOBUS LOMANNUS, tot scriba HERMANNUS PHRIJGIO.

2. Sijn op desen synodo verschenen volgende dienaeren des woorts ende ouderlingen:

van wegen der kercken tho Nijmmegen JACOBUS LOMMANNUS, dienaer des woorts, ende PETRUS LICKELIUS, ouderlingh;

van Zutphen PETRUS GELLIUS, dienaer des woorts, ende JACOB VAN WINSHEM, burgermeister ende ouderlinck;

van Thiell JOHANNES VREDAEUS, dienaer des woorts, ende PETER WOLKOKER, ouderlingh;

van Aernhem HERMANNUS PHRIJGIO, dienaer des woorts, ende ENGELE JANS, ouderlingh. Is oock JOHANNES FLOCKENNIUS om seeckere reden als ouderlinck toegelaeten;

van Doesburch HENRICUS DIBBITZ, dienaer des woorts, ende is die ouderlinck uijtgebleven, maer perijckelshalven ontschuldight;

van Harderwijck JOANNES CAESARIUS, dienaer des woorts, und WOLTERUS DE BRUIN, dienaer tot Vorthuijsen, ANTHONIS VAN OLDENBERNEVELT, ouderlinck tot Nijkerek, ende LUBBERT JANSEN, ouderlingh ter Elburgh;

van Waegeningen JOANNES PLETTENBURGIUS, dienaer des woorts, ende CORNEJIS HERBERTS, ouderlingh.

Van Overissell sijn verschreven geweest om christelicke eenichheit te onderhouden MICHAEL KECK ende REINERUS VALCK. Sijn oock verschenen.

Dese alle, hebben behoorlicke credentz neffens instructie, met kerckenzegelen bekrefftiget, getoont.

3. Ende eerstlick sijn die credentsbrieven verlesen ende volgens die instructien in seeckere classes gedistribueert werden.

4. Sijn assessor ende scriba van den synodo gesonden worden an den E. heeren raetsheeren GEERLACH VAN DER CAPELLE tho remonstreren des Hoeses begeerte ende toe bidden, dat hem gelieven wilde in naeme des Hoffs desen synodo bij te woonen, welckes hij geerne aengenoemen. Ende is den eersten dag erschenen, volgens ander geschefften halven sich excuseert. Alsoo oock dieselve voorgenoemde sijn gesonden an den eersaemen raedt tot Zutphen, sijn burgermeister JACOP VAN WINSHEM ende HENRICUS à BRA, doctor, gecommitteert worden om den synodo bij te woonen, twelck sij gedaen.

5. Die affgesanten der kercken van Tiell hebben haer onschuldigh gedaen haeres vorigen uijtblijvens ende beloofft voortan meerder neersticheit te bewijsen.

6. Die gecommittierde uijt cracht des sijnodi tot Harderwijck, in anno 95 gehouden, als met naemen JACOBUS LOMMANNUS ende WILHELMUS WIRTZFELDIUS, hebben rapport ingebracht aengaende der van Bommel weigeronge. Daerop is besloeten, dat der sijnodus schrijven sall aen den classem tot Gorckum und volgens aen haeren sijnodum, sij te vermanen, dat sij die van Bommel verlaeten ende ons, toe den sij gehoren, toelaeten koemen. Und sall LOMANUS die last daervan an sick nemen.

7. Desgelijcken heeft PETRUS GELLIUS DE BOUWMA verhaelt, wat hij met domino FONTANO in der commissi, hen uijt cracht des sijnodi tot Harderwijck opgelecht, bij sijn Excellentie, cantzler und raeden, overdraegende die doemaels verloepene gravamina, uijtgericht hebben.

8. Het is oock een missive van cantzlaer und raeden an den sijnodum gedateert voorgelesen worden, bevelende, men solde in tijts JOANNEM CLEEFFGEN, pastorem in Wilp, citeren ende examinieren. Welcken de sijnodus gehoorsaemlick naegecoemen, maer hij is deses ongeacht uijtgebleven.

9. Volgens sijn d'acta des lestgeledens sijnodi tot Harderwijck voorgelesen worden ende is wederom voor goet aengesien, men solde wederom opt nieuwe die gravamina, denselven actis inverlijevet, met een request, in naem des sijnodi verferdiget, cantzelaer ende rhaeden overleveren, alleen dat bij den punct kan die E. ordnungh gesettet worden, dat haer believen wille die verhandelingh ter E. saecken niet gehelick tot sich te trecken, maer dewiell sij ten deell kerckelick, ten deel politisch is, oock met toedoen oft advijs der kerckenraeden offhandelen willen nae lujt den 11 arttjckel particularium quaest. scilicet vide supra. Is PETRO GELLIO DE BOUWMA opgelecht om den kerckenraedt van Aernhem toe te seinden.

10. Dewijll JACOBO LOMANNO, JOHANNI FONTANO, WILHELMO WIRTZFELDIO und PETRO GELLIO in lestgeholdenen sijnodo toe Harderwijck opgelecht was ijtwes te doen tegen dat vermeende Fondamentboeck der Perfectisten, soo is voor goet aengesien, dat men daermet stillhouden sall, totdat die boecken des heeren VAN ALLEGONDT tegen die geestdrieveren volkoemelick int licht gecoemen sijn om te sien, off oock die Perfectisten in denselven refuteert werden.

11. Het is wederom voor goet aengesien, dat het henvorder sall onderhouden worden, dat men vermoege des 17 artickels particularium tot Middelhurch die gravamina der classen sullen den kerckenraedt ter plaetzen, daer die volgende sijnodus sal gehouden wolden, toesenden und sall die sijnodus tegen den tweeden Maendagh nae Pinxteren gehouden worden. Und sijn wederom JOANNES FONTANUS und PETRUS GELLIUS gecommiteert om op den sijnodum van Overissel toe reijssen ende sall die credentz, in voorigen sijnodo geschreven, in gelijcker weerde gehouden werden, uijtgenoemen dat noch sommige sunderlicke puncten, in desen sijnodo voorgevallen, gelijk als in der forme van instructie metgegeven sullen werden, als ten eersten te vercrijgen sijnodum generalem, item dat die lombarden mochten affgeschafft und die waerseggers, wijchelaers, teekenduijders unde batamentspuelers und dergelijcke onchristelicke handelingen niet toegelaeten werden.

12. Het stemmet die sijnodus met den Overisselschen om WILHELMUM BOURDARTIUM te committeren tot die verbeteringhe der Nederduijtscher translatie der bijbelen, und sullen die gecommiteerde deses sijnodi volcoemen macht hebben met den sijnodo van Overissel tho schrijven an die van Utrecht om te sien, off sij met hem toestemmen willen, oft soo sij eenen bequaemeren wisten, dat sij denselver eerster gelegenheit naemhafflich wullen maecken.

13. Oock laet sich die sijnodus gevallen, dat men in de translatie beholde die woortkens u ende ghij voor du ende dij. Maer nadien den sijnodo dunckt, dat die groote heerlickeit des naems Jehova met den naem Heer ofte Godt niet genoegsaem kan uijtgedruckt worden, soo laeten sij sich gevallen LUTHERI und deren van Zurich werck, welke in plaetze Jehova setten met grooten letteren tweemaell Heer Heer, ende holden niet onraedtsaem salvo tamen meliori judicio, dat voor dat woort Jehova eerst in der H. Schrift geset wordt, dat daerin in margine datselvige well verclaert worde und dat in allen plaetsen der ganscher Schriftuij, waer het gebrueickt werdt, die vier letteren op Hebreusch in margine mochten gestelt worden.

14. Is wederom vermaeningh geschiet der Nederlandtschen kercken Confessien, opdat, die eenmaell in druck verveerdiget zijnde, den consistoriis, classibus ende sijnodis seeckere exemplaria mochten toegestelt worden. Ende is domino MICHAELE KECKIO hiervan last gedaen hiervan met den boeckdrucker te Deventer te handelen.

15. Het vindt die sijnodus gansch niet raedtsaem, dat die superstitiosi pastores soolangh in steden und dorpen sullen geleden worden, totdat

andere Reformeerde kunnen in hoere plaets gestelt werden, wtt genoehsaeme experientie dat die Gereformeerde swaerlick in te brengen sijn.

16. Dewieell die sijnodus nationalis voor onnoedich ende sorchlick achtet inspectores oft superattendenten ¹⁾ in den classibus te ordonneren ende die geordineert zijn te beholden, soo heeft die sijnodus sulcke ordnungh vermoege des 64 vraege toe Middelburgh geheelick casseert ende gesloeten, dat soedaenige visitation tot swackinge der classen niet meer en sullen geschieden, opdat die gotliche gelijkheit der dienaeren des woorts des toe beter onderhouden werde.

17. Het is oock voor goet angesien, dat op vast ende bededaegen, alsoo oock hoghe feestdaegen, geene echtlicke bevestigingen en geschieden om groote misbruicken toe vermijden.

18. Worden oock vermaent alle dienaeren des woorts, dat sij niet te seer hevich en sijn in die bestraffinge insonderheit der Papisten, opdat alle bitterheit vermijdet blijve, oock niet te hooge onstichtige vraegen in der predigen voorstellen.

19. Wort oock voor goet angesien, dat op den platten landen den Catechismus soo nicht den olden doch den jongen ingeplant werde.

20. Dat oock die praedicanten op die platte landen alle Vrijdaegen in die vasten die historie des lijdens onses Heeren Jesu Christi verclaren sullen.

21. Sullen oock vermoege des 81 artickels in sijnodo, tho Middelburgh geholden, die lijkpredicken noch affgeschafft blijven, totdat door seeckere reden in nationali sijnodo anders mach geordonniert werden.

22. Het sall gansch niet toegelaeten werden, dat die dienaers des woorts van haeren kercken sullen affgesondert sijn, maer sullen in die plaetzen off in die naestgelegene daerbij resideren. Ook sullen die kerckendienaers haer plaetzen niet lichtelick verlaeten, hetsij dat der classis dat het geschieden moege erkenne.

23. Oock sullen die dienaeren des woorts die kerckelijeke disciplijn nae luyt godtlickes woorts met ernst gebruicken, doch alsoo dat men oock der swackheit goede achtinge hebbe und die gelegentheit der landen ende luyden flitigh erweghe.

---

¹⁾ „superattendenten” T heeft „superintendenten”.

24. Naerdien in sijnodo, tho Harderwijck gehalten, JODOCUS à REIDEN bewillicht was kerkelijcke swaericheden den Hove voor te draegen und JODOCUS sich alleen te doen beswaert, soo heeft der sijnodus den raedt des classis van Aernhem sooveel die persoon FLOCKENI betreffet aengenoemen und sijn die broederen anderer classen sulex haeren classibus te verwittigen willich. Maer dewiel die gelegentheijt der dienaeren anderer classen niet alsoo geschapen, dat JOANNI FLOCKENIO van haeren stipendio, welck sich geringh genoegh, werden etwas mitgeven konnen, soo heeft der sijnodus voor goet geachtet, dat hem FLOCKENIO in wirtschafft vuer die dienaeren, soo in lande zyn ofte in lande coemen moegen, an tho spellen ¹⁾. Und sullen dan oock die dienaers, die sijnes dienstes behoeven, met danckbaerheit hem genegen sijn, und sall der sijnodus voor hem in gemelten request bij der hooger overheijt intercederen, dat hem etwas jaerlicx stipenden toegelecht werde.

25. Dewijell swaericheit gemaect werdt van wegen die periculen ende oncosten, die vast op den sijnodo loepen ende tot denselvigen jaerlix toe-coemen, soo ist resolviert, dat men blijven sall bij die resolutie, in sijnodo tho Harderwijck genoemen, doch alsoo dat der kercken, daer der sijnodus sall gehouden werden, wort opgelecht die classis bij tijden van gelegentheijt der saecken t'advertieren.

26. Und daer het geschiet, dat ouderlingen, die wetlich vercoren unde in eeren ampt bestediget sijn, bujten den steden in contribution gaen woenen, dat die evenwell bij hoeren ampt moegen verblijven, soo sie van getrouwicheit, vlijt ende neersticheit in dienst Godts niet offlaeten.

27. Item soo in eenige kereken niet well olderlingen om geringicheit der kerkelicke lidtmaeten tho krijgen waren, soo sal men den olden moegen continuieren. Ende sall henfurther der gebrueick van dienaeren ende ouderlingen tot den classen ende sijnoden te senden vlijtich onderhouden werden nae vermoege der nationalen acten ende sall niet lichtelick geschieden, dat een dienaer voor een olderlinck tho dien genoemen worde.

28. Soo daer den Hove off eenige republicquen arme studenten om in studiis tho onderhouden voorgesteld worden, soo sullen doch die magistraten toesien und daertoe vermaenen, dat sij die bequaemsten daertho eligeren. Met der Papisten kinder sall men pro tempore dispensereren, dat sij niet met te kercken gedreven worden, soo sie alleene in scholis in Catechismo instituiert werden. Oock ist voor raedtsaem gevonden, dat in Latijnschen

¹⁾ „dat hem — spellen.” Aldus beide codd. De tekst is blijkbaar corrupt.

schoelen gelijcke praecepta gedreven worden. Heeft der sijnodus PHILIPPO RAMEA voor der nutste geachtet, und opdat het des toe beter daerhen konde gebracht worden, sullen eerstlich die rectores haer bedencken den praesidi sijnodi thoschicken, welcke dieselve den classibus communiceren. Sooverre het ommer moegelijk sal men handelen, dat sij in kompstighe sijnodo erschijnen om sich aller dingen te vergelijken.

29. Ett sall die geconcieerde echteordeninge der consistorie gecommuniceert worden, opdat die, gevisitiert zijnde, mit gemeinen consens der kercken und des magistraets approbeert, in druck muche verfertiget worden, und sullen die consistoria haer judicia d'eene den anderen toeschrijven. Het sall oock ijder overheit vermaent unde sooveell moegelijk daerhin geinduceert worden, opdat die ordunghe in echthandelingh, soo toe Deventer und in Hollandt gebruicklich, alsoo dat eenige wtt der kercken und stadtraet daertoe mochten gecommittiert worden, oock muchte ingefuert worden und, soo het jo niet moegelijk, dat sij ten weinichsten eenige daertoe ordonnieren willen, die haer openbare excessen verdraegende unde tho kennen geven mochte om naer behooren op dieselve te letten, want hetselve niet der dienaeren ampt is.

30. Een magistraet heeft nicht macht eenige misdadigen kerckelicke straffe op te leggen und sullen die kercken daerin niet bewilligen, opdat die politijische ende kerckelicke ampten niet confundiert werden. Oock sal die maegistraet vermaent worden niet te sitten over verdraegen ehlicker luiden, hetsij dan dat sij kunnen wetlich gescheiden worden.

Ende susverre gaen die generalia. Volgen particularia.

31. Het blijft noch der sijnodus bij der wtspraecke des dienaers HENRIC HELMICH in sGravenweerd, gedaen in sijnodo tho Harderwijck, ende sindt hierover die doemaels affgesanten van Aernhem te vraegen, off sij die brieven, aen heeren Staten verferdicht, niet oversonden hebben. Hij sij ¹⁾ geschiet off niet, soo sall die kereke tot Aernhem kracht deses vermaent sijn hetselve te doen off toe wederhaelen, totdat het in effect gebracht werde.

32. Die claeghe van Heteren, Wadenover ende Isendorn sindt den gravaminibus, den Hove dienende, inverlievet. Kercken ende stadtraeden tot Zutphen hebben den sijnodum begroetet, daer sij eenen goeden dienaar wisten tot der kerckendienst dienende, hoer denselven te nomineren, opdat nae behoer mocht gehandelt worden.

---

¹⁾ „Hij sij” T heeft „Hetsij”.

33. Het nimpt sich der sijnodus, gelesen hebbende verscheiden missiven der kercken tot Lochum, hertlick aen met besten vermoege daerhen toe staen, dat die argernis eenmaell [wechgenomen werde] ¹⁾, und dient deser punct mede tot een request, soo ahn hooger overheit sall vertoont worden.

34. Van wegen Aenholt sal die sijnodus versoecken die Generaele Staten, off niet gleichfals wie tot Herenberch ende sGraevenweert alsoo oock daer een seecker stipendium tot onderholdinge eenes dienaers konde geordent worden.

35. Het kan die olde pastoor van Wernsfelt wederom daerhen promoveert werden, soovere hij sich praesenteert und der gebuir genoechdoet.

36. Het is der kercken tho Zutphen oberlecht in saecken JOHANNIS PRAEMONIENSIS van wegen Steenre ende Zelhem te handelen.

37. Het heeft der sijnodus hertzlich leetwesen over die droeffnis des goedes olden senioris HENRICI DIBBITZII, ende sall der punct dienen in request, soo der hooger overheit sall overgelevert worden.

38. Het erkent der sijnodus, dat GERHARDUS VERSTEGUS luit voorghe-noemde puncten sich der eerster gelegentheit bij sijner kercken voors. be-geven sall off in die naestgelegene plaetze. Und soo boeven hoopnunch hier fout in bevonden worde, sall der classis Arnhemiensis hun daerhen holden.

39. Die pastoor van Heerde WESSELUS SALINGENSIS ²⁾ is van wegen der onsuiverheit in leer und wandell onduchtig tot den dienst godticks woorts erkent. Ende off hij wall een getuijchnis sijne classi praesenteert, welck haer uijt seeckeren indicis verdecktich gewesen, die niet weiniger den sijnodo ³⁾, soo is JOANNI FLOCKENIO opgelecht met aller ernst te vernemen, off beide die handen, die daeronder staen, und den zegell oprichtich zijn. Und dient deser punct tot een request, soo der hooger overheit sall remon-streect worden.

40. Het gefalt oock den sijnodo GWALTERO DE BRUIN verschrijvens met tho deilen ant Hoff, dat hij van wegen die kercke tho Brummen onklach-baer mach gestelt worden.

41. Het heeft oock der sijnodus aengenoemen tho intercederen bij den Hoeve voor een costersweduwe van Twell, welcke koster den dienst well

---

¹⁾ Het tusschen [] geplaatste is aangevuld uit T. ²⁾ „Salingensis” T heeft „Solingen-sis”. ³⁾ Achter dit woord is blijkbaar iets uitgevallen. T heeft daar eene opene ruimte.

gepleeget maer nichts daervoor genoeten. Ende sall dominus scriba dese request verfeerdigen oft door FLOCKENIUM den Hoeve remonstreren.

42. Het erkent sijnodus, dat GEORGIUS VAN COOT, pastor tot Armell, niet kan voor eenen wetlicken dienaer aengenoemen werden. Ende soo hij boeven hoopnugh durch auctoriteit des Hoeves niet konde removirt worden, sall die classis tot Harderwijck gehalten sijn op het stichtlickste met hem tho handelen ende an handt toe holden.

43. Lestlich is besloeten, dat der sijnodus wederom tot Nijmegen sall gehalten worden. Ende is naer geholdener censura morum ende gedaener danckseggingh der sijnodus den 11 Junij in vrede gescheiden. Was onderteickent:

PETRUS GELLIUS DE BOUWMA.

JACOBUS LOMANNUS, assessor sijnodi.

HERMANNUS PHRIJGIO, scriba.